

Javier G. Castaño a Antonia O. Alcaraz – Segregaciones y construcción de la diferencia en la es- cuela (2012)

Kamil Fleissner

*Katedra politologie, Fakulta mezinárodních
vztahů, Vysoká škola ekonomická v Praze
k.fleissner@centrum.cz*

DOMINANCE anglosaského poznání, občasná jazyková, a snad i mentální bariéra, a s tím související nižší míra zájmu o daný kontext zapříčiňují, že nebývá příliš zvykem představovat na českém sociálně-vědním poli nejaktuálnější španělsky psané odborné publikace. Přejde-li tak již pod ruku českého výzkumníka nějaká kniha z Pyrenejského poloostrova, je to zpravidla léty prověřené, do desítek jazyků přeložené a ve vědeckém diskursu za „už klasické“ označované dílo, které je díky jej předcházející fámě zbaveno jisté syrovosti a kouzla všedního bádání. Je proto osvěžující mít příležitost recenzovat jen několik měsíců starou španělskou publikaci „*Segregaciones y construcción de la diferencia en la escuela*“ (Segregace a konstrukce jinanosti ve školním prostředí), která si dost možná neklade módní ambici být tou nejcitovanější a zároveň nejprodávanější, ani tou, která bude v mnoha vysokoškolských sylabech figurovat jako „povinná“, a bude tak čtenáře „nutit“ k sobě samé. Má však mnohem pokornější, a přesto vyšší cíle, totiž nabídnout čtenáři „svobodné čtení“ a erudovaně re/prezentovat vskutku čerstvý a poctivý empirický výzkum, který v sobě kloubí interdisciplinaritu, různé teoretické perspektivy, metodickou rozmanitost a konečně i téma, které může podnítit kritickou diskusi nad otázkami, jež svou aktuálností a významem přesahují „naše“ hranice, a nemusí tak být nezajímavé a neobohacující ani pro českou společenskovední obec.

Editori knihy „*Segregaciones y construcción de la diferencia en la escuela*“ Javier García

Castaño, profesor sociální antropologie na Univerzitě v Granadě a ředitel tamního výzkumného střediska Instituto de Migraciones, a doktorka Antonia Olmos Alcaraz z téhož pracoviště, stejně jako zbylý kolektiv autorů z dalších předních univerzitních center v Barceloně, Madridu či Valencii se dlouhodobě věnují tématu, jemuž sociální praxe posledních dekad předurčila ve španělském kontextu enormní důležitost, a sice primárnímu a sekundárnímu vzdělávání těch, kteří jsou v daném diskursu označováni za „cizince“, „přistěhovalce“ a souhrnně řečeno za „ty druhé“. Je třeba mít na paměti, že Španělsko je aktuálně jednou ze zemí s nejvyšší mírou přistěhovalectví na světě a otázka kvality vzdělávání „těch, kteří přišli“ a jejich potomků je předmětem trvalého zájmu nejen akademiků, ale i politiků, úředníků, médií a veřejnosti. Jak přitom ve svém prologu uvádějí do problematiky sami editoři recenzované knihy, pozornost odborníků na dané téma se ubírá především ke dvěma aspektům: a) způsobu rozmístění „přistěhovalce-ckých studentů“ mezi jednotlivé školy či v rámci jedné vzdělávací instituce; b) segregaci a nerovnosti přímo či nepřímo způsobené takovou distribucí žáků. Právě tyto dva aspekty pak rezonují i v principiálních výzkumných otázkách, na něž kolektiv autorů hledá v dané publikaci odpovědi: jakým způsobem je ve Španělsku žactvo distribuováno a jaká je míra vlivu jednotlivých *agentů* na takové rozmístění?; jak je distribuce „přistěhovalceckých studentů“ ovlivněna pověstí školy a existencí duálního, tedy soukromého a veřejného vzdělávacího systému?; jak se projevují mechanismy segregace a koncentrace „těch druhých“ v každodenní výukové praxi a jaký má tato výuková praxe dopad na samotné studenty?

Kolektivní dílo o segregaci a konstrukci jinanosti ve španělském školním prostředí je strukturováno do dvou základních bloků, přičemž v prvním jsou obsaženy empirické případové studie, jejichž společným předmětem zkoumání je distribuce žáků-přistěhovalců a jejich segregace mezi vybranými španělskými vzdělávacími institucemi. Oproti tomu druhý blok je poskládán primárně z etnografických zkoumání problematiky segregace a koncentrace žáků-přistěhovalců v rámci jedné konkrétní školy. Výsledkem je tak dobře doplňující se kombinace studií provedených na dvou různých úrovních, což umožňuje komplexnější pohled na dané téma, které sice není na mezinárodním ani španělském společenskovedním poli novem,

s ohledem na svůj charakter a opravdu významné proměny ve španělské sociální realitě si však žádá permanentní aktualizaci a neustálé hledání nových možností jeho uchopování a nazírání.

První z bloků publikace začíná studií Diany Lopéz-Falcón a Jordiho Bayona i Carrasco z Universitat de Barcelona, kteří analyzují vztah mezi místem bydliště nezletilých cizinců a jejich rozmístěním na různých barcelonských vzdělávacích institucích. Analýza přitom plně reflektuje pozadí demografických proměn, pro něž je příznačné, že poměr skupiny imigrantů ve školním věku narůstá v poslední dekádě rychleji než poměr imigrantů ve španělské společnosti jako celku. Autoři částečně relativizují význam faktoru geografické blízkosti bydliště při výběru školy a jako podstatnější zmiňují a empiricky podchycují faktor pověsti školy a s ním spjatého fenoménu „*white flight*“, který má ve španělském kontextu podobu masového přechodu španělských rodin, resp. jejich dětí na „lepší“ soukromé školy, jejichž kvalita – jak často prezentují tamní média – není saturována přítomností imigrantů. Veřejné barcelonské školy se proto naopak stávají „školami pro cizince“. Výsledkem je značná koncentrace žáků-přistěhovalců na určitých školách, a tím pádem i jejich segregace, která sice není nikterak kodifikována, je však neustále příživována diskursivní praxí. V závěru Lopéz-Falcón a Bayon i Carrasco konstatují, že se politika zapojování imigrantů do španělské společnosti prostřednictvím vzdělávacího procesu díky dané segregaci naprosto míjí účinkem a vyvozují několik regulativních doporučení.

Problematikou segregace na soukromých a veřejných vzdělávacích institucích ve Valencii se v druhé části knihy zaobírá profesor Ferram Colom i Ortiz z Universitat de València. Ten vnáší do své jinak empirické studie rovněž několik kritických normativních prvků, když vnímá otázku tzv. „ghettoizace škol“ jako nepřímý důsledek vzdělávacího systému neoliberálního střihu. Závěry, k nimž autor dochází, pak do určité míry relativizují zjednodušující distinkci soukromé vs. veřejné školy a naopak zdůrazňují, že lze – minimálně v případě Valencie – nalézt značné rozdíly v přístupu k žákům-přistěhovalcům i mezi jednotlivými soukromými či veřejnými školami. Colom i Ortiz zároveň vnímá jako významnou determinantu segregace vzdělávaných cizinců pro Valencii příznačnou dělbu škol podle jazykové preference španělština vs. katalánština. Zatímco na soukromých školách, kam

v drtivé většině případů dochází autochtonní studenti, probíhá výuka ve španělštině, na celé řadě škol veřejných je vyučováno v katalánštině. To přitom může pro žáky-přistěhovalce do budoucna znamenat například omezený přístup ke španělskému univerzitnímu vzdělávání, které probíhá takřka výhradně v kastilštině.

V pořadí třetí odbornou stať recenzované knihy představuje Carlos Peláez Paz z Universidad Complutense de Madrid, který se s využitím analýzy map – dle konceptu Casey Cobba a Gane Glasse (1999) – jednotlivých madridských okrsků zaměřuje na výzkum rolí a strategií různých aktérů (úřadů veřejné správy, rodičů a samotných vzdělávacích center) v procesu vzdělávání a segregace žáků-přistěhovalců. Dochází přitom k závěru, že nejvyšší míra segregace přistěhovaleckých studentů je tak trochu paradoxně v obvodech, v nichž žije nejmenší počet cizinců, neboť v takovýchto tzv. „bohatých“ okrscích (jako např. Retiro) zpravidla existuje jen malý počet veřejných škol, na nichž se koncentruje naprostá většina žáků-přistěhovalců.

Čtvrtou kapitolu představují sami editoři knihy García Castaño a Olmos Alcaraz ve spolupráci s Marií Rubio Gómez a Rosalíí López Fernández. Cílem tohoto výzkumného týmu z granadské univerzity je jednak analýza často obměňované andaluské legislativy vztahující se ke vzdělávání a k akceptaci studentů, a jednak rozbor reálných mechanismů výběru studentů na školy v nejmenované čtvrti jednoho andaluského města (kontextu znalý čtenář však může dovodit, že jde o čtvrt Zaidín v Granadě). Výsledkem je potvrzení předpokladů o nadměrné koncentraci žáků-přistěhovalců na veřejných školách, přičemž za hlavní příčinu autoři označují nastolená politická a legislativní pravidla, která umožňují příslušné veřejné administrativě a samotným školám více či méně vstupovat do rozhodnutí rodičů o tom, kam pošlou své potomky. Zarážející je pak podle autorů zejména to, že všichni o neuduzích nastavených pravidel vědí a v oficiální rovině je kritizují. V každodenní praxi však jako by přežívala iluze potřeby taková pravidla vedoucí k segregaci zachovávat.

Druhý blok o způsobu vzdělávání na jednotlivých školách začíná více než zajímavou a důvtipnou studií „*Řekni tomu černouškoví a Cola Cau, ať nás už neotravujou!*“ od etnografky Beatriz Ballestín González z Universitat Autònoma de Barcelona, která se opírá o zá-

pisky ze svého výzkumného deníku. Ballestín González se věnuje třem dimenzím sekundární socializace žáků základní a střední školy v Maresme poblíž Barcelony, a sice přijetí žáků-přistěhovalců v kolektivu vrstevníků, kvalitou přátelských vztahů mezi nimi a celkovou participací v sociálních sítích dané vzdělávací instituce. Jedním z důležitých aspektů, jemuž autorka věnuje pozornost, je nedokonalá znalost španělštiny u žáků-přistěhovalců, což u jejich španělsky výborně hovořících spolužáků evokuje dojem „hlouposti“ a „zaostalosti“ imigrantů. Toto stigma pak snižuje popularitu přistěhovaleckých studentů, kteří se stávají terčem posměchu a nadávek, čímž se postupně vytváří předpoklad k jejich odstrčení z kolektivu. Dle Ballestín González je proto třeba odmítnout tezi, že „multikulturní třídy“ a interkulturní kontakt zákonitě vedou ke snížení segregace.

Skupinovými vazbami mezi autochtonními a přistěhovaleckými studenty, podobou tzv. „přípravných tříd“ pro přistěhovalce a následným umístěním cizinců do „běžných tříd“ na osmi katalánských středních školách se s užitím metod diskursivní analýzy a specializovaného programu UCINET pro analýzu sociálních sítí zaobírá Sheila González-Motos z Univerzity Autónoma de Barcelona. Autorka dochází k závěru, že sociální sítě, resp. sítě přátelství mezi žáky, se na analyzovaných školách utvářejí často s ohledem na míru vzdělanosti toho či onoho studenta, a ne výlučně s ohledem na jeho národnost či původ.

V předposlední odborné studii se Livia Jiménez Sedano zabývá ve španělské společenskovědní obci často opomíjenou otázkou rasismu cikánských studentů vůči Maročanům. Autorka analyzuje procesy diskursivní konstrukce odlišnosti a v rámci svého terénního výzkumu se soustředí na pozorování tří sociálních polí (herní, byrokratické, domácí). Školu smyšleně pojmenovanou „Los Churumbeles“¹ vnímá metaforicky jako církevní indoktrinační instituci, na jejíž půdě dochází k „symbolickým zápasům“ studentů o přízeň učitele. Jiménez Sedano dochází k zajímavému závěru, a sice že cikánští žáci užívají hanlivých etnonym (např. „mauří“) a dalších rasistických projevů vůči Maročanům zpravidla jen ve školní učebně a při rozpravě s vyučujícími. Mimo školní prostředí a v diskusích, při nichž není přítomen učitel, se takové

projevy utlumují. Cikánští žáci vnímají kantora jako reprezentanta většinové společnosti a snaží se před ním demonstrovat, že oni sami tu byli „před maury“, a jsou proto spíše oni součástí „španělského My“. Vyučující je tak stavěn před dilema, jak se postaví k rozporu dvou minorit, přičemž autorka rozvádí čtyři možné scénáře: a) učitel-skeptik (přehlíží přítomnost rasismu); b) učitel-hrdina (staví se na stranu skupiny, již považuje za oběť); c) učitel-lovec duchů (hledá společného „nepřítele“, aby usmířil obě skupiny) a d) učitel-šaman (snaží se překonat rozdíly obou skupin interkulturními aktivitami, které mají vytvářet nové kolektivní vědomí).

Celou knihu uzavírá článek madridských badatelů Davida Povedy Bicknella, Marii Isabel Jociles Rubio a Adely Franzé Mudanó, kteří se v případové studii o Latinoameričany hojně navštěvované střední škole v madridském Carrabanchelu věnují úloze poradenských center, sociální pracovníků a integračních poradců, jež se angažují v procesu rozhodování o umístění žáků-přistěhovalců do různých středoškolských vzdělávacích programů.

Kolektivní publikace „*Segregaciones y construcción de la diferencia en la escuela*“ od autorů z předních španělských pracovišť v oblasti výzkumu migrace a interkulturního vzdělávání představuje kompaktní soubor odborných statí, jejichž závěry se nejen vzájemně doplňují, ale také kriticky reflektují, a tím dávají prostor pro tvůrčí diskusi. I proto jde o vskutku bohaté a obohacující dílo, které bezpochyby osloví všechny příznivce interdisciplinárního uchopování témat, kombinace výzkumných metod a kvalitního empirického výzkumu, stejně tak jako uspokojí zájemce o problematiku vzdělávání cizinců a ty, kteří se věnují výzvám současné španělské společnosti.

GARCÍA CASTAÑO, J. – OLMOS ALCARAZ, A. 2012. *Segregaciones y construcción de la diferencia en la escuela*. Madrid: Trotta, 199 s.

POUŽITÁ LITERATURA

COBB, C. – GLASS, G. 1999. Ethnic segregation in Arizona charter schools. *Education Policy Analysis Archives*, 7 (1): 1–35.

1 Termín „churrumbel“ je užíván andaluskými cikány skupiny Calé a jeho význam odpovídá slovu „dítě“.

Lenka Budilová – Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenování u bulharských Čechů v letech 1900–1950 (2011)

Kamila Jirků

*Katedra antropologie, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni,
kampotom@seznam.cz*

TATO kniha se zabývá společenstvím česky mluvících evangeliků, jež tvořilo převážné obyvatelstvo obce Vojvodovo a též Belinci v Bulharsku v první polovině 20. století. Obec Vojvodovo, které bylo založeno rodinami, jež z náboženských a ekonomických důvodů opustily českou ves Svatou Helenu v Rumunsku, se stalo předmětem zájmu nemnoha badatelů jak z české, tak bulharské strany. Ať už to byli historikové, etnologové, či folkloristé, kteří v předválečném období zahájili svůj zájem o tuto obec v rámci „krajanské péče“, a soustředili se tak převážně na jazyk, české zvyky a stupeň „národního uvědomění“. Zájem, který pak v poválečném období přesunuli na témata reemigrace, etnické procesy a akulturace, aby ke konci století zpochybnili samozřejmost národní identity „českých krajanů“ a vyzdvihli kolektivní identitu založenou na náboženství (Budilová 2011: 7). Mgr. Lenka Budilová, PhDr., navazuje na tyto recentní práce a z pozice sociální a kulturní antropologie se zaměřuje na konstruování obrazu „svého“ a „druhého“ (Budilová 2011: 8). Svůj zájem obrací na oblast rodinného života, který rozkrývá prostřednictvím do této doby opomíjených témat: dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenování, jak napovídá i název knihy. Oproti dřívějším pracím, jež z rodinného života vybírají z folkloristického hlediska již celkem tradiční téma svatby, je cílem autorky „ukázat čtenáři, co si tehdy lidé mysleli a jaké představy spojovali s tak základními procesy

lidského života, jako je plození, rození a výchova dětí nebo vztahy mezi mužem a ženou v manželství a mimo něj“ a jak se tento myšlenkový svět promítl do činností spojených s uzavíráním sňatků, reprodukci, předáváním rodinného majetku a jmen (Budilová 2011: 11).

Knihy je jako klasická odborná práce členěná do třech částí: teorie, metodologie a vlastní výzkum. Celá práce je strukturována jasně a přehledně, čímž umožňuje čtenáři nejen snadnou orientaci, ale také přeskokování kapitol a vynechání například teoretické části knihy, jež se věnuje sociálně antropologické teorii příbuzenství a „dějinami rodiny“ z hlediska historické antropologie (Budilová 2011: 12). Tato část je ale přes své zaměření psána srozumitelným jazykem a mistrně shrnuje celé antropologické století. Stává se tak jakousi přehledovou studií. Na teoretickou část navazuje kapitola věnující se metodologii výzkumu, jež je založena na terénním výzkumu a ukazuje „cestu, kterou jsme prošli“ se svým partnerem nejen v práci, ale i v životě, manželem Markem Jakoubkem (Budilová 2011: 12).

Následující kapitola nás uvádí již do samotné obce Vojvodovo (a Belinci) a představuje nám ji na pozadí základních aspektů, jako je historie, demografická charakteristika, role náboženství a obživné strategie. Kromě základních informací o Vojvodovu se dozvídáme také autorčiny hlavní teze, které se týkají např. národní identity. „Idea etnická, resp. národnostní identity, zde byla vytvořena teprve za výrazné podpory krajanského hnutí a aktivit československého státu zejména v oblasti školství“ (Budilová 2011: 52). „Čeština totiž nebyla vnímána jako nositel ‚národního vědomí‘, ale byla považována primárně za jazyk Bible, jazyk zprostředkující náboženskou zkušenost“ (Budilová 2011: 52). Náboženství bylo i důvodem, proč se bulharští Češi nezapojovali do bulharského politického života, a sociálním diferenciatorem v obci, kde kromě Čechů žili také Slováci, Bulhaři, Srbové a jiní. Náboženství se v „sektářské teorii“ stává také vysvětlením, proč toto společenství odešlo poprvé z Českých zemí do Svaté Heleny a podruhé ze Svaté Heleny do Vojvodova. „Pro české obyvatele Vojvodova (a později také Belinci) bylo náboženství samotným středobodem života“, jež se navenek projevovalo dodržováním přísného morálního kodexu jako zřeknutí se tance, světského zpěvu, pití alkoholu a kouření (Budilová 2011: 63).

Vlastní výzkum se skládá ze třech hlavních částí podle tematického zaměření: *Dědická praxe, Sňatkové strategie a manželství a Jména a pojmenování* u bulharských Čechů, jež jsou dále členěny na podkapitoly, z nichž poslední vždy dané poznatky shrnuje a zasazuje do širšího odborného kontextu. Dědickou strategii bulharských Čechů autorka klasifikuje jako systém tzv. *dělitelného dědění*, kdy je majetek rovnostářsky rozdělen a předán všem dětem, i když s ohledem na gender. Oproti nedělitelnému gruntu nedochází k zvýhodnění jednoho dědice a umožňuje všem dětem zachování životního stylu a pokračování ve stejné obživné strategii. Na druhou stranu ale tato strategie vedla k rozdrobování půdy, kdy jednotlivá hospodářství se nedokázala sama uživit, což vedlo například k emigraci některých z Vojvodovčanů do Argentiny. Pravidlo *ultimogenitury*, kdy nejmladší syn dostává větší díl (svůj díl a navíc grunt po rodičích), jenž kompenzuje jeho povinnost „dohlídat rodiče“, pak vede autorku „s jistou mírou opatrnosti“ k podpoře „sektářské hypotézy“, která datuje odchod svatohelenských evangeliků z Čech do dřívějšího období (na konec 18. stol.), kdy byla dávána přednost nejmladšímu synovi jakožto dědici (Budilová 2011: 105).

Manželství bylo u bulharských Čechů chápáno jako „dobrá věc“, jako předpoklad ekonomické soběstačnosti a přirozená etapa v lidském životě, což dokazuje i jeho universalistický charakter (Budilová 2011: 111). Manželství bylo vnímáno jako nezrušitelný vztah, na kterém je potřeba pracovat a jenž je především rovnocenným vztahem lásky, ve kterém je ale žena podřízena muži, jemuž prokazuje respekt a úctu. Stejně jako děti prokazují úctu a respekt rodičům, kteří výběr partnerů značně ovlivňují a aktivně do něj zasahují. Sňatková strategie se zde řídí dvěma hlavními pravidly. Pravidlem endogamie, kdy je preferován výběr partnera ze stejného společenství a nejlépe i se stejným ekonomickým statusem. Pravidlem „nebrat si Bulhary“, jehož motivací je odlišná víra, a tedy odlišné hodnotové systémy (Budilová 2011: 141). Vzhledem k tomu, že nejsou doloženy žádné sňatky se sousedními Čechy-katolíky, nejedná se podle autorky o otázku národnosti. Spolu s pravidlem – nebrat si příbuzné – docházelo k nedostatku vhodných partnerů, což se stalo jednou z motivací pro reemigraci do Československa.

Rodná jména se dávala převážně po prarodičích, přičemž prvorození byli pojmenováváni hlavně po rodičích z otcovy strany. Podle autorky tato tendence ukazuje vliv patriarchální ideologie a Vojvodovčané sami říkají, že motivací bylo „vzdát čest“ prarodičům, kteří se o první dítě nejvíce starali. Zatímco jejich rodná jména v tradici západní Evropy představují prvek individualizační, příjmení předávané z generace na generaci poté odkazují k celé rodině, oproti bulharskému okolí, kde jsou to právě rodná jména, která náležejí rodině. Autorka dále pojednává o přezdívkách. Ty se v tomto společenství, které dávalo výhradně česká jména, často opakovala a stávala se klasifikační nutností. Tyto přezdívky, patronymické (odvozeny od křestního jména otce) a situační (odvozeny od určité situace), se dále dědily a víceméně se používaly jako příjmení.

Kromě značného množství sekundární literatury, jež sahá od přehledových studií bulharských dějin, literatury věnované metodistickým misiím až po vlastní texty vojvodovských obyvatel, svá data autorka čerpá z matričních zápisů, pozemkových knih, rodných či oddacích listů, školních záznamů i náhrobních nápisů. Těžiště této práce však spočívá na rozhovorech s přesidlenci a jejich potomky a na rekonstrukci jejich genealogií. Neboť jediné takto získaná data zpřístupní perspektivu aktéra, v čemž autorka navazuje na tradici anglosaské sociální antropologie. V rámci terénního výzkumu Lenka Budilová podnikla řadu cest nejen do Vojvodova, ale také do Svaté Heleny, do souvisejících bulharských lokalit a na jižní Moravu, kam společenství reemigrovalo po druhé světové válce.

Z jazykového hlediska je práce díky krásné stylistice velmi čtivá a srozumitelná, stejně jako předkládané argumenty, jež jsou uspořádány v logickém sledu. Pokud se v textu objevuje bulharská či vojvodovská terminologie, je pečlivě vysvětlena v poznámce pod čarou. Text ve výzkumné části proplétají úryvky z rozhovorů s informátory, které mají „víceméně dokreslující charakter“ (Budilová 2011: 48), přičemž pro svá tvrzení autorka vždy vychází z desítek uskutečněných rozhovorů na dané téma. Pastvou pro oči je poté obrazový materiál v podobě dobových fotografií.

Knihy Lenky Budilové o rodinném životě ve Vojvodovu nejen naplňuje naše očekávání, ale do značné míry je převyšuje. Dané téma vyčer-

pává ze všech možných úhlů a zkoumá takové aspekty rodiny, které si ani neuvědomujeme, že existují. Dovolují si říct, že na toto téma už opravdu nelze napsat více. Přesto ale nejsme zahlceni informacemi, jež jsou nám podávány velmi čtivou formou. Tato pečlivá práce, v níž jako kdybychom spolu s autorkou podstupovali rozhovory, psali genealogie a postupně docházeli ke stejným závěrům, představuje etnografii, jež by mohla jít příkladem.

BUDILOVÁ, L. 2011. *Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenování u bulharských Čechů v letech 1900–1950*. Brno: CDK. 242 s.

Steven D. Emery – Citizenship and the Deaf Community (2011)

Tamara Kováčová

*Katedra antropologie, Filozofická fakulta,
Západočeská univerzita v Plzni
tamara.kovacova@gmail.com*

TATO recenze se týká unikátní publikace nejenom obsahem, ale i svou formou. Protože je publikace přímo zaměřena na komunitu Neslyšících: jejím autorem je Neslyšící, téma se týká Neslyšících, respondenti pro podkladový výzkum jsou též primárně Neslyšící, a především publikace se přímo týká empowermentu zaměřeného na Neslyšící, tak se podařil výjimečný počín v této oblasti – publikace samotná je vydána v paperbacku doplněném o DVD a má bilingvální podobu: kde je zastoupen text v psané angličtině a jeho překlad do Britského znakového jazyka ve formě videa.

Publikace byla vydána v rámci, též unikátního, malého vydavatelství Ishara Press, které se zaměřuje na vydávání výzkumných materiálů zaměřených na komunitu Neslyšících z rozvinutých, ale především i z rozvojových zemí, a většina publikací má právě bilingvální podobu, kde je zastoupen i některý ze znakových jazyků. Produkce těchto bilingválních materiálů je velmi důležitá, protože pro mnoho Neslyšících je jazyk

jejich vlastní země jazykem druhým a většinou v něm mají kompetence jako nerodilí mluvčí, které často výrazně omezují jejich přístup k anglicky (nebo jinak psaným) informacím. Tyto a tato publikace tedy nejenom o empowermentu (uschopňování) marginalizovaných Neslyšících komunit píše, ale zároveň ho i svou formou naplňují. Ishara Press i zde recenzovaná publikace tím aktivně reagují na jev, kdy převážná většina odborných textů o Neslyšících je psána převážně slyšícími výzkumníky a na „o nás bez nás“ principu a též naprostá většina mnoha odborných příspěvků o Neslyšících nejsou dostupné „zkoumané“ Neslyšící komunitě v žádném znakovém jazyce. Tato situace však není příkladem zde recenzované publikace.

Autorem (a zároveň překladatelem do Britského znakového jazyka) této publikace je Dr. Steven D. Emery, Research Associate působící na University of Bristol, kde se dlouhodobě a intenzivně věnuje tématům, jako jsou Citizenship a práva minorit ve vztahu k Neslyšící komunitě, politická filosofie a aktivismus, genetika a budoucnost Neslyšících nebo média a kulturní studia. Jak již bylo řečeno v úvodu, autor je sám Neslyšící.

Publikace vznikla na základě disertační práce autora z roku 2006, která se zabývala výzkumem vnímání konceptu „citizenship“ aplikovaného na britskou Neslyšící komunitu. Disertační práce byla obhájena na University of Central Lancashire. Publikace přehledně v devíti kapitolách zpracovává a doplňuje v devíti kapitolách výsledky tohoto výzkumu.

Základním konceptem je nahlížení na komunitu Neslyšících v rámci tzv. antropologického pohledu na hluchotu, kdy se zdůrazňují jazykové a kulturní aspekty, které je třeba respektovat jako jinakost této komunity před tzv. medicínským pohledem na hluchotu, kdy je skupina definována především defektem a nedostatkem, chybějícím atributem, který je třeba všemi možnými způsoby napravit, opravit, a „znormalizovat“ – tj. co nejvíce „předělat“ neslyšícího, nedostatečného jedince na (dostatečného) slyšícího.

Toto základní východisko Emery dále rozebírá v konceptu citizenship v rámci Neslyšící komunity a na příkladech sociálního vyčlenění, navzdory tvrzením uvedeným v oficiálních dokumentech, vládních strategiích a předpisech za použití a hlubšího objasnění termínů, jako je

audismus, fonocentrismus, které následně rozebírá v jejich vztahu k právům menšin. Všechna tato zjištění jsou podložena kvalitativním výzkumem prostřednictvím řízených rozhovorů s Neslyšícími osobami.

Rozhovory se týkají elementárních oblastí občanství, jako je naplňování občanských, politických, sociálních práv a zároveň obligatorních povinností vůči státu. V tomto kontextu jsou dále detailněji v rozhovorech rozebírány zkušenosti britských Neslyšících z jejich (deklarovaným) rovným přístupem k soudům, policii přes tlumočnické služby, stejně tak možnost opravdu informovaně ovlivňovat (i aktivně) politickou situaci v zemi a jedním z nejvíce diskutovaných témat je zajištění rovného přístupu k vzdělání. Ve většině těchto situací jsou, dle výsledů Emeryho analýzy, Neslyšící často nepřímo znevýhodňováni, a to navzdory tvrzením v oficiálních dokumentech. Emery nabízí širší vysvětlení tohoto znevýhodňování právě pomocí termínů autismus a fonocentrismus.

Dále intenzivně řeší problematiku distribuce moci a policy making, kde odhaluje, že často klíčová rozhodování o politikách, předpisech a často i životech, které ovlivňující Neslyšící jsou často dělána a vytvářena slyšícími osobami a Neslyšící mají jen omezené možnosti podílet se na rozhodovacích procesech, které bezprostředně ovlivňují jejich život.

Na závěr Emery nabízí možná opatření, která by umožnila Neslyšícím osobám, jakožto příslušníkům jazykově-kulturní menšiny být opravdu plnohodnotnými občany. Tato řešení se týkají optimalizace přístupu Neslyšících k informacím prostřednictvím znakového jazyka, zajištění opravdu rovného přístupu ke kvalitnímu vzdělávání, podpory tlumočnických služeb, zlepšení přístupu k soudům a vzdělávání pro budoucí učitele.

Tato publikace není jen výzkumem podloženým upozorněním na nedostatečné podmínky, které stát vytváří pro skutečný citizenship Neslyšících, tak aby mohli být plnoprávními občany, ale je i hlubším exkursem do kulturně jazykových specifik komunity Neslyšících nahlíženým pomocí nástrojů a konceptů antropologie, sociologie, práva a politologie. Zároveň forma této publikace dává tento „nástroj“ i v plně přístupné podobě k dispozici i britským neslyšícím.

EMERY, D, Steven. 2011. *Citizenship and the Deaf Community*. Nijmegen: Ishara Press.